

Liudas Jovaiša

ALBERTAS VIJŪKAS-KOJALAVIČIUS
JĖZAUS DRAUGIJOJE

Anotacija. Atkreipęs dėmesį į tą aplinkybę, kad Alberto Kojalavičiaus darbai žinomi, tačiau jo asmenybė tebeskendi šešėlyje, autorius pateikia šio žymaus XVII a. teologo, pedagogo, istoriko ir rašytojo biografiją. Sausi duomenys apie vienais ar kitais metais eitas pareigas – tai bemaž ir viskas, ką iki šiol visuomenė žino apie tėvą Kojalavičių. Remdamasis kai kuriais Jėzaus Draugijos Romos archyvo šaltiniais (metiniais katalogais ir nekrologu), straipsnio autorius pristato Alberto Kojalavičiaus asmenybę ir ją supusią aplinką. Kokiomis dorybėmis pasižymėjo Jėzaus draugu pasiryžęs būti tėvas Albertas? Kokių žmonių draugija Lietuvos jėzuitų provincijoje jį supo ir lydėjo penkis dešimtmečius studijuojant, dėstant, vadovaujant ir apaštalaujant? Tokie klausimai keliami šiame straipsnyje ir į juos duodami argumentuoti atsakymai. Pabaigoje pateikiamas lotyniškas Kojalavičiaus nekrologo tekstas, parengtas pagal dokumentą, saugomą Jėzaus Draugijos Romos archyve.

Raktažodžiai: Albertas Vijūkas-Kojalavičius; Jėzaus Draugija; Lietuvos jėzuitų provincija; Vilniaus jėzuitų akademija; Lietuvos istorija (17 a.).

Kojalavičiaus – istoriko ir rašytojo – veikla yra susilaukusi nemažo tyrėjų dėmesio, tačiau į jėzuito tėvo Alberto asmenį ir jo vienuolinio gyvenimo Jėzaus Draugijoje kelią iki šiol nemėginta atidžiau pažvelgti. Straipsnio autoriui šiuo metu neprieinami Jėzaus Draugijos Romos archyve saugomi pirmieji ir antrieji trimečiai Lietuvos jėzuitų provincijos

katalogai, apibūdinantys kiekvieno jėzuito charakterį, gabumus, sveikatą¹, tad Alberto Kojalavičiaus – žmogaus ir jėzuito – portretą teks atskleisti remiantis kitais, tiesa, ne mažiau svarbiais šaltiniais. Išlikęs Kojalavičiaus nekrologas² iškalbingiausiai liudija, kaip tėvui Albertui sekėsi būti Jėzaus draugu ir nuolatos gyventi Viešpaties artumoje. Pirmųjų metinių katalogų duomenys³ leidžia pasekti Kojalavičiaus jėzuitiško gyvenimo kelią ir supažindina su tėvo Alberto bendrakeiviais.

I

Kokia buvo Alberto Kojalavičiaus pažintis su jėzuitais ir kaip jis pajuto savo pašaukimą, nežinome. Turbūt jis bus studijavęs kokioje nors jėzuitų mokykloje (Vilniaus kolegijoje?) – kadangi vienuolijoje iškart pradėjo filosofijos studijas, retorikos kursą kažkur jau turėjo būti išklausęs. Aštuoniolikametis jaunuolis 1627 m. rugpjūčio 6 d., Kristaus Atsimainymo dieną, Lietuvos jėzuitų provincijolo Jono Jamelkovskio buvo priimtas į naujokyną Vilniuje. Tais metais naujokų būrys buvo gausesnis nei įprasta – 21 būsimas scholastikas ir 8 potencialūs broliai. Tarp Kojalavičiaus „bendrakursių“ itin garsių pavardžių nematyti. Bene geriausiai žinomas dramatiškas Simono Maffono likimas: „Tvano“ metu nukankintas kazokų, Maffonas kurį laiką buvo ypatingai prisimenamas drauge su kitu kankiniu – šv. An-

¹ Apie trimečių katalogų (*Catalogi triennales*) sudarymo aplinkybes ir jų turinį žr.: Paulius Rabikauskas, *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2002, p. 134–135. Kojalavičiaus biografijai aktualūs 1628, 1633, 1636, 1639, 1642, 1645, 1649, 1651, 1655, 1658, 1660, 1665, 1669, 1672 ir 1675 m. katalogai saugomi *Archivum Romanum Societatis Iesu* (toliau – ARSI), Lith. 7–14.

² ARSI, Lith. 61, p. 583–587. Šio straipsnio priede skelbiamas visas nekrologo tekstas; už maloniai parūpintą jo fotokopiją nuoširdžiai dėkoju dr. Robertui Danielukui SJ.

³ ARSI saugomi metiniai katalogai autoriui buvo prieinami kserokopijų, esančių Vilniaus jėzuitų namuose saugomame Pauliaus Rabikausko fonde, pavidalu. Viena kita papildoma žinutė rasta ir ten pat esančioje P. Rabikausko sudarytoje Lietuvos jėzuitų provincijos narių biografinėje kartotekoje.

driejumi Bobola. Su Simonu Maffonu Kojalavičiui vėliau teko kelerius metus studijuoti teologiją (tiesa, jau skirtinguose kursuose) Vilniaus akademijoje. Kadangi sau priklausančias valdas buvo užrašęs Vilniaus jėzuitų naujokynui, jo refektorijuje Maffonas buvo įamžintas kaip vienas iš noviciato fundatorių – šalia Zigmanto Vazos, Andriejaus Rudaminos, Mykolo Kazimiero Paco ir kitų geradarių.

Rektorius Simono Blonskio vadovaujamas Lietuvos jėzuitų provincijos naujokynas buvo nemaža bendruomenė. 1627–1629 m., kuomet čia gyveno Kojalavičius, bendruomenę sudarė apie 50 naujokų; šalia jų gyveno keletas formaciją baigusią brolių ir kunigų. Atrodo, antraisiais Kojalavičiaus buvimo naujokyne metais (1628/29) čia vyko kažkokie statybos darbai – kataloge tarp namų gyventojų minimi du broliai mūrininkai ir vienas stalius. Kas žino, galbūt būtent šių brolių triūsas paskatino Albertą Kojalavičių deramai įvertinti jų vienuolinį luomą ir brolių naudai paskirti leidinį apie šventuosius Jėzaus Draugijos brolius?

Kojalavičiui tik pradėjus naujokyną, 1627 m. rugsėjo 4 d., Vilniaus profesų namuose mirė vienas garsiausių Lietuvos jėzuitų, savarakiškos Lietuvos provincijos kūrėjas ir pirmasis provincijolas Paulius Bokša. Jo laidotuvėse Šv. Kazimiero bažnyčioje turėjo dalyvauti ir naujokai. Kojalavičiui tai buvo pirmosios laidotuvės, su kuriomis jam teko susidurti įstojus į Draugiją. Gal Bokšos, nusinešusio su savimi į kapą taip ir neparašytą turiningą Lietuvos jėzuitų istorijos puslapį, mirtis naujoką Albertą paskatino angažuotis istorijos rašymui?

1629 m., susipažinęs su Jėzaus Draugijos santvarka ir dvasingumu, atlikęs eksperimentus ir 30 dienų rekolekcijas, Kojalavičius su dar 21 draugu baigė naujokyną ir davė pirmuosius įžadus provincijolui Jonui Jamelkovskiui. Tų pačių metų vasarą jis persikėlė į Nesvyžius, kur pradėjo trejų metų (1629–1632) filosofijos studijas vadovaujant t. Jonui Akerbanui. Studijas pradėjo 11 scholastikų, tarp kurių buvo tik vienas drauge su Kojalavičiumi baigęs naujokyną – estas Laurynas Cerasas, bet ir šis po pirmųjų studijų metų išsikėlė kitur. (Beje, ir šiam

Kojalavičiaus draugui „Tvano“ metai nebus gailestingi: maskvėnų kariuomenei užėmus Vitebską, ten kaip misionierius besidarbuojantis Ceresas bus išvartytas į nelaisvę ir dings be pėdsakų⁴.) Nesvyžiuje Kojalavičius išgyveno naują patirtį: vos pradėjęs studijas, 1629 m. spalio 31 d. Draugiją paliko (perėjo pas regulinius kanauninkus) iškilmingus galutinius įžadus davęs tėvas profesas Jokūbas Hasijus. Tų pačių metų gruodį iš Draugijos išstojo du bendrakursiai – Laurynas Mocarskis ir Kazimieras Kovalskis. Trečiaisiais studijų metais prisidėjo dar du nauji kurso draugai, tačiau baigiant studijas 1632 m. liepos 17 d. Draugiją paliko dar vienas – Fabijonas Hartmanas.

Nesvyžiaus kolegijoje Kojalavičiui atsivėrė visa jėzuitiško gyvenimo įvairovė. Be 7–9 brolių koadjutorių, čia gyveno keliolika ar net per dvidešimt tėvų, kurie darbavosi kolegijoje ir sielovadoje (ypač Bobruisko ir Naugarduko misijose, kurios 1631 m. virto savarakiškomis rezidencijomis). Be to, keletas magistrų dėstė žemesnėse humanitarinėse kolegijos klasėse. Studentų grupę sudarė filosofijos studentai (tarp jų ir Kojalavičius) bei trumpojo dviejų metų teologijos kurso (vad. kazuistikos) klausytojai. Nesvyžiaus kolegijoje tuo metu veikė ir terciatas – paskutinis, vienerius metus trunkantis vienuolinės formacijos etapas, atliekamas studijas baigusių ir kunigais įšventintų tėvų. Kojalavičiaus studijų metais kasmet terciatą atlikdavo po 10 tėvų (tarp jų buvo Zigmantas Liauksminas ir Tomas Klagė).

Didelėje (45–60 asmenų) ir margoje bendruomenėje Kojalavičiui teko sutikti įvairaus amžiaus, tautybės, patirties, interesų, skirtingo charakterio žmonių. Pirmaisiais studijų metais kolegijai vadovavo Mykolas Ortizas (vėliau tapęs kolegijos nuodėmklausiu) – vienas iš dviejų paskutinių ispanų Lietuvos jėzuitų provincijoje; po metų, 1630 m., rektorius poste jį pakeitė Albertas Slaskis. Per visą Kojalavičiaus studijų laikotarpį kolegijos dvasios tėvu buvo t. Jonas Alandas, turėjęs

⁴ Asmeninė Kojalavičiaus patirtis – Maffono ir Cereso žūtis bei kiti „Tvano“ metų išgyvenimai – galėjo paskatinti griežtą Alberto Kojalavičiaus antimaskvėniškumą jo istoriniuose veikaluose.

padaryti nemaža įtakos jaunojo scholastiko dvasiniam gyvenimui. Galbūt susitikimas su ilgamėčiu Radvilos Našlaitėlio kapelionu ir jo vaikų auklėtoju, nuo pat 1600 m. iki mirties be pertraukos gyvenusiu Nesvyžiuje, lėmė Kojalavičiaus susidomėjimą Radvilų istorija ir atvėrė jam duris į šios giminės archyvus? Studijuodamas Kojalavičius, be abejonės, negalėjo rimtai imtis istorijos tyrimų, tačiau gal būtų Nesvyžiaus laikotarpis paskatino scholastiką Albertą ateityje rimčiau domėtis istorija?

Dvejus pirmuosius Kojalavičiaus studijų metus Nesvyžiuje terciato instruktoriumi ir aukštesniųjų studijų prefektu darbavosi Laurynas Bartilijus – vėlesnis provincijolas, pagarsėjęs gyvenimo šventumu. Būtent Kojalavičius bene labiausiai ir prisidėjo prie šio jėzuito *fama sanctitatis* skleidimo, po penkiolikos metų (1645) išleisdamas Lauryno Bartilijaus biografiją. Reikia manyti, kad kaip tik Nesvyžiuje Bartilijus bus padaręs Kojalavičiui neišdildomą įspūdį.

Baigęs filosofijos studijas, Kojalavičius dvejus metus (1632–1634) mokytojavo. Tai, kad buvo pastebėti jo gabumai, galbūt rodytų faktas, jog abejus metus dėstė poetikos klasėje – aukščiausioje iš scholastikams prieinamų (Gardine Kojalavičius dar dėstė ir pirmoje gramatikos klasėje). Po didelių Vilniaus naujokyno ir Nesvyžiaus kolegijos bendruomenių tuomet teko pagyventi mažesnėse: Smolensko kolegijoje 1632/33 m. gyveno 16 jėzuitų (8 tėvai, 3 magistrai ir 5 broliai), Gardino rezidencijoje 1633/34 m. – vos 11 (4 tėvai, 2 magistrai, 5 broliai). Tarp čia Kojalavičiaus sutiktų žmonių paminėtinas Smolensko kolegijoje pamokslininko vokiečių kalba pareigas ėjęs garsusis Livonijos apaštalas, knygų latvių ir estų kalbomis rengėjas t. Jurgis Elgeris.

1634 metais Albertas Kojalavičius apsistojo Vilniaus kolegijoje. Šiuose namuose su keliomis pertraukomis jis praleido mažiausiai 17 metų – trečdalį savo vienuolinio gyvenimo (1634–38, 1641–44, 1645–55). Čia gyvendamas scholastikas Albertas gavo kunigo šventimus (1637) ir davė keturis iškilmingus profeso įžadus (1643 m.

balandžio 12 d.), čia išmušė jo, kaip mokslo vyro, šlovės valanda – suteikti filosofijos (1641) ir teologijos (1645 VIII 30) doktoratai, eitos teologijos profesoriaus pareigos (1645–1653), išleistos pirmosios knygos, čia galiausiai jam patikėta ir viršininko – rektoriaus – tarnystė (1653–1655).

1634 m. Simono Ugnevskio (vėliau jį pakeitė Merkelis Schmöl-lingas) vadovaujamoje kolegijoje Kojalavičius rado apie 30 teologijos studentų. Scholastinę teologiją jiems dėstė Motiejus Kazimieras Sarbievijus ir Mykolas Ginkevičius (vėliau Sarbievijų pakeitė Grigalius Schönhoffas), Šv. Raštą – Tomas Fabricijus⁵. Aukštesniųjų studijų prefekto ir antrojo kolegijos nuodėmklausio pareigas ėjo Benediktas de Soxo, o Grigalius Schönhoffas mokė scholastikus pamokslavimo meno. Teologijos studijų metais Vilniaus kolegijoje Kojalavičius taip pat turėjo susipažinti su lietuvių pamokslininku Jonu Jaknavičiumi, matematikos bei hebrajų kalbos profesoriumi Osvaldu Kriugeriu, filosofiją pradėjusiu dėstyti Zigmantu Liauksminu. Šiuo laikotarpiu – 1634 ir 1637 m. – į Jėzaus Draugiją įstojo ir naujokyną Vilniuje pradėjo du jaunesnieji Alberto broliai – Kazimieras ir Petras Kojalavičiai.

Baigęs teologijos studijas, Kojalavičius metams išvyko į Nesvyžių – atlikti terciato. Tarp devynių terciatą 1638/39 m. atlikusių

⁵ Savo teologijos profesorius Motiejų Kazimierą Sarbievijų („ne menkesnis teologas nei poetas“) ir Tomą Fabricijų Kojalavičius įtraukė į „Garsiausių Jėzaus Draugijos vyrų, kurie savo išsilavinimu išgarsino Vilniaus akademiją ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos jaunuomenę išmokė žmogiškų ir dieviškų mokslų“, sąrašą, paskelbtą *Įvairenybėse apie Bažnyčios padėtį Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje* (žr. Albertas Vijūkas-Kojalavičius, *Lietuvos istorijos įvairenybės*, sudarė Darius Kuolys, t. 2, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 272, 274 / 273, 275). Mykolas Ginkevičius į jį nepateko veikiausiai dėl to, kad 1650 m., knygos išleidimo metu, dar tebebuvo gyvas. 2004 m. *Įvairenybių* leidimo komentatorius nepagrįstai suabejojo Tomo Fabricijaus (*1601–†1638, Jėzaus Draugijoje nuo 1619) istoriškumu, darydamas prielaidą, kad jis galbūt tapatintinas su Valentinu Fabricijumi. Be abejonės, Kojalavičius puikiai skyrė šiuodu Fabricijus; o savo profesorių Tomą ypač vertino, sulygindamas jį su šv. Jonu Auksaburniu. Pastebėtina, kad, anot Kojalavičiaus, Tomui Fabricijui „nepaprastai sekėsi atremti tikėjimo paklydimus“. Turint omenyje tai, kad Albertas Vijūkas-Kojalavičius pats pasižymėjo poleminės teologijos traktatais, labai tikėtina, kad šiam darbu jį bus įkvėpęs būtent Fabricijus.

tėvų buvo ir trys Kojalavičiaus teologijos kurso draugai – Andriejus Valavičius, Andriejus Dindavičius ir Baltramiejus Ožarovskis. Terciatu instruktoriumi buvo jų eksviršininkas Vilniaus akademijoje Simonas Ugnevskis. Nesvyžiuje Kojalavičius dar rado du iš filosofijos studijų laikų pažįstamus senuosius tėvus – jau pasiligojusį Mykolą Ortizą ir dvasios tėvo bei nuodėmklausio pareigas tebeinantį Joną Alandą.

Kur gyveno ir ką veikė Kojalavičius dvejus metus po terciato (1639–1641), nežinoma⁶. Tikėtina, kad dėstė retoriką (bent vienerius metus) kažkurioje jėzuitų mokykloje.

1641 m. gavęs filosofijos daktaro laipsnį, Kojalavičius pradėjo trimetį filosofijos kursą Vilniaus akademijoje. Čia jo kolegomis, dėsiusiais filosofiją kitiems kursams, buvo Gorgonijus Ageisonas ir Jonas Chondzinskis. Kojalavičius trejus metus (1641–44) dėstė dešimties jėzuitų grupei (studijas baigė devyni), tarp kurių buvo ir jo jauniausias brolis Petras. Tėvui Albertui bebaigiant dėstyti filosofijos kursą, 1643 m. kolegijos dvasios tėvu ir nuodėmklausiu pradėjo darbuotis Simonas Ugnevskis, Kojalavičiaus ankstesnysis viršininkas kolegijoje ir terciato vedėjas; tuo pat metu studijų prefektu buvo paskirtas kartu su t. Albertu noviciatą atlikęs Zacharijas Obuchovičius (po 6 metų išstosiąs iš Draugijos). Tais pačiais metais kolegijoje atsirado ir trečias brolis Kojalavičius – Kazimieras, pradėjęs teologijos studijas, tačiau jau kitąmet visi trys broliai išsiskirstė kas sau. 1644/45 mokslo metams t. Albertas buvo paskirtas poleminės teologijos profesoriumi Braunsbergo kolegijoje (ir sodalicijos prefektu – retas sielovados darbo atvejis Kojalavičiaus biografijoje), tad vieneriems metams išsikraustė iš Vilniaus. Braunsberge tuomet rektoriavo Jonas Ryvockis, kaip tik 1645 m. išleidęs dvi savo parašytas biografijas – LDK kanclerio Leono Sapiegos ir Varmijos vyskupo Simono Rudnickio. Galbūt Ryvockis bus padrąsinęs panašiam darbui ir Kojalavičių – tais pačiais 1645 m.

⁶ Šią Kojalavičiaus biografijos spragą turėtų užpildyti pirmuosiuose trimečiuose kataloguose (žr. išn. 1) pateikta informacija apie kiekvieno jėzuito Draugijoje eitas pareigas.

buvo išspausdintas ir pirmasis tėvo Alberto kūrinys – Lauryno Bartilijaus gyvenimas⁷.

1645 m. gavęs teologijos daktaro laipsnį, trisdešimt šešerių Kojalavičius pasiekė aukščiausią jėzuitiškos akademinės karjeros pakopą – tapo scholastinės teologijos profesoriumi, vienu iš dviejų Vilniaus akademijoje. Antruoju jo kolega per aštuonerius darbo metus (1645–1653) buvo Albertas Ceciševskis, Jonas Chondzinskis ir Lukas Zaluskis. Prof. Kojalavičiaus paskaitų tuomet veikiausiai klausė Pranciškus Šrubauskis, Andriejus Ribskis, Andriejus Mlodzianovskis ir turbūt abu jaunesnieji t. Alberto broliai – pirma Kazimieras, vėliau – Petras. Be teologijos dėstymo, Albertas Kojalavičius ėjo ir kitas pareigas: buvo Akademijos vicekancleris, rektorius patarėjas, teologijos ir filosofijos akademijų prefektas, knygų cenzorius, nuodėmklausys, vadovavo Didžiajai (*Maxima*) studentų sodalicijai. 1645 m. grįžęs į Vilnių iš Braunsbergo, Kojalavičius čia rado ne vien teologijos studijas bebaigiantį savo brolių Kazimierą, bet ir savo teologijos studijų ir terciato draugą Andriejų Valavičių; netrukus kolegijos pamokslininku lenkų kalba ėmė darbuotis ir kitas bičiulis – Andriejus Dindavičius. Gyvendamas Vilniaus kolegijoje t. Albertas sutiko būsimą žymųjį retorių Mykolą Radau, taip pat Jurgį Giedraitį, tapsiantį artimo meilės auka 1653 m. maro metu, Danielių Butvilą, Stanislovą Tupiką ir kitus garsius jėzuitus. 1648 m. į kolegiją atsikraustė Jonas Ryvockis – čia dėstė Šv. Raštą, trumpai vicerektorius. Tų pačių 1648 m. spalio 18 d. Vilniuje taikiai baigė savo žemiškąjį gyvenimą buvęs kolegijos rektorius ir terciato vedėjas, Kojalavičiaus viršininkas ir ugdytojas Simonas Ugnevskis.

1653 m. Kojalavičiui pirmą kartą buvo patikėtos vadovaujančios – kolegijos rektorius – pareigos Jėzaus Draugijoje. Tuomet jo, kaip vyresniojo, elgesį turėjo stebėti ir, reikalui esant, perspėti namų dvasios tėvas – Benediktas de Soxo. Keturiais Kojalavičiaus patarėjais (konsul-

⁷ Plačiau apie Jono Ryvockio ir Alberto Kojalavičiaus biografistiką žr.: Mintautas Čiurinskas, *XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės biografistika*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 140–152, 160–164.

toriais) tapo Andriejus Milevskis, Jonas Krikštytojas Andriani, Lukas Zaluskis ir Zigmantas Liauksminas. 1653/54 mokslo metais visi trys broliai Kojalavičiai antrą kartą – dabar jau kaip tėvai profesoriai – susitiko Vilniaus akademijoje: Albertui rektoriaujant, Kazimieras pradėjo eiti scholastinės teologijos profesoriaus pareigas, o Petras – skaityti trimetį filosofijos kursą; abu pastarieji dar vadovavo ir studentų sodalijoms – atitinkamai *Maxima* ir *Minima*. Deja, buvimo kartu džiaugsmą netrukus, 1654 m. vasarą, nutraukė jauniausio brolio Petro mirtis.

Alberto Kojalavičiaus rektoriavimas Vilniaus universitete buvo trumpesnis nei įprasta: dar nesibaigus trejiems įprastos kadencijos metams, Vilnių užėmė maskvėnų kariuomenė, ir jėzuitų bendruomenė išsisklaidė kas sau – dalis pasitraukė į užsienį ir pasklido po įvairias prieglobstį suteikusias provincijas, dalis išsislapstė namų valdose ir dvaruose arba apsisosto pas gimines. 1655 m. vasarą, kai į Vilnių įžengė maskvėnai, Albertas Kojalavičius dalyvavo Varšuvoje vykusioje Lietuvos jėzuitų provincijos kongregacijoje. Ji išrinko Kojalavičių delegatą į Romą, todėl „Tvano“ metu t. Albertas į Vilnių nebegrižo. Po laikinos Zigmanto Liauksmino rektorystės vadovavimą kolegijai perėmė Kazimieras Kojalavičius, o tėvas Albertas keleriems metams (1657–1661) tapo Vilniaus vyskupo Jono Daugėlos-Zavišos nuodėmklausiu.

1661 m., iš Vilniaus išvijus maskvėnų kariuomenę ir mirus vyskupui Daugėlai-Zavišai, Albertas Kojalavičius apsigyveno Vilniaus profesų namuose prie Šv. Kazimiero bažnyčios ir pradėjo eiti rytmetinio pamokslininko pareigas, tapdamas ir vienu iš namų viršininko konsultorių. Netrukus, 1662 m. birželio 4 d., jis buvo paskirtas tų pačių profesų namų prepozitu – antruoju pagal rangą pareigūnu provincijos hierarchijoje. 1662–1666 m. vadovaudamas namams, turėjusiems pragyventi vien iš auksų, Kojalavičius pasirūpino suniokotų pastatų atstatymu ir svarbiausių gyvenimo sąlygų atkūrimu⁸; šiame darbe jam turbūt nemažai padėjo namų ministras Martynas Gavlovickis.

⁸ 1661–1663 m. namuose buvo sudėti langai ir durys, pastatytos krosnys, uždengtas stogas, daugiau žr.: Liudas Jovaiša, „Gyvenimas Vilniaus jėzuitų profesų namuose“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2004, t. 25, p. 310.

1666 m. Albertas Kojalavičius iš Vilniaus išsikėlė į Varšuvą. Miestietį Kojalavičių turėjo džiuginti sostinės bruzdesys, tačiau per visą vienuolinį gyvenimą jam nebuvo tekę ilgiau apsistoti Lenkijos teritorijoje veikusiuose namuose, tad sunku pasakyti, ko daugiau – liūdesio ar džiaugsmo – tėvui Albertui atnešė šis, jau paskutinis jo gyvenime persikraustymas. Paskirtas Varšuvos profesų namų dvasios tėvu, admonitoriumi ir nuodėmklausiu, Albertas Kojalavičius šioje tarnystėje pakeitė 1666 m. mirusį Joną Ryvockį. Dvasios tėvo ir admonitoriaus pareigos buvo įprastas vyresnio amžiaus tėvų profesų užsiėmimas; šalia to t. Albertas dar darbavosi ir aukštesniųjų studijų prefektu. Šiuo gyvenimo laikotarpiu, būdamas laisvas nuo vadovavimo ir pedagoginio darbo, Albertas Kojalavičius galėjo labiau atsidėti rašymui – užbaigė antrą *Lietuvos istorijos* dalį, išleido šventumu pasižymėjusių jėzuitų brolių koadjutorių biogramas, dirbo prie herbyno.

Varšuvos profesų namų bendruomenėje (ją sudarė 27–43 nariai) Kojalavičius senų pažįstamų beveik nerado. Buvęs kolega, mokytojas ir viršininkas Grigalius Schönhoffas mirė praėjus pusmečiui nuo Kojalavičiaus atvykimo, buvęs Vilniaus profesų namų ministras Martynas Gavlovickis Varšuvoje apsistojo trumpam. Ilgiau teko pagyventi kiek vyresnio buvusio viršininko ir kolegos Alberto Ceciševskio draugijoje: šis iš pradžių ėjo karaliaus Mykolo Kaributo Višnioveckio nuodėmklausio pareigas, tačiau po kurio laiko susirgo psichine liga ir netrukus mirė. Ir iš kitų provincijos namų tėvą Albertą vis dažniau pasiekdavo žinios apie bendraamžių ir bičiulių iškeliavimą. 1674 m. Vėlinių dieną Polocko kolegijoje, vienuose iš labiausiai į rytus nutolusių Lietuvos jėzuitų provincijos namų, mirė brolis Kazimieras. Kitaip nei brolio Petro mirties valandą, kuomet visi buvo drauge, dabar brolius skyrė mylių mylios. Tėvas Albertas dar spėjo sulaukti auksinio jubiliejaus – narystės Draugijoje penkiasdešimtmečio – ir lygiai po dviejų mėnesių, 1677 m. spalio 6 d., persikėlė į, kaip tikimės, geresnį gyvenimą.

Tėvo Alberto vienuolinis gyvenimas buvo ne vien ilgas – jis turėjo būti ir laimingas. Alberto Kojalavičiaus jėzuitiško pašaukimo tikrumą ir tvirtumą netiesiogiai liudija keletas faktų. Pirma, jėzuitais tapo abu jaunesnieji t. Alberto broliai – vargu ar jie būtų stoję į Draugiją, jei ne įkvepiantis ar bent jau padrąsinantis vyresniojo brolio pavyzdys. Antra, visi trys broliai Kojalavičiai Jėzaus Draugijai padovanojo jiems priklausantį namą Kaune, prie Rotušės aikštės. Šis veiksmas tarsi liudija, kad Draugija broliams Kojalavičiams buvo tapusi tikraisiais namais.

Tėvo Alberto Kojalavičiaus gyvenimą įprasmino ne vien buvimas jėzuitų (bičiulių ir netgi tikrų brolių) draugijoje, bet visų pirma gyvenimas Viešpaties artumoje. Apie tai ir apie patį tėvo Alberto asmenį byloja nekrologas, veikiausiai parašytas kažkurio Varšuvos profesų namų jėzuito netrukus po Kojalavičiaus mirties (nekrologo tekstą žr. priede). Anot nekrologo autoriaus, Kojalavičius pasižymėjęs ir gyvenimo dorumu, ir mokytuvo didybe. Didžiąją gyvenimo dalį paskyręs filosofijos ir teologijos studijoms, Vilniaus universitete buvo laikomas geriausiu sunkesnių atvejų narplioju ir kovotoju suerezijomis; netgi rimti ir garbūs prelatai pasitelkdavę tėvą Albertą sunkesniems kazusams spręsti. Kojalavičius buvo nuoširdžiai atsidavęs humanitariniams dalykams (*ex animo addictus erat*), tai išreiškė įvairiomis spausdintomis panegirikomis. „Tačiau labiausiai dirbo prie savo tautos istorijos“ – kad pakeltų istorijos meną į aukštesnės kultūros šlovę ir kad suteiktų nemenką paramą puoselėjant stilių retoriką studijuojančiai jaunuomenei. „Aštriausias kovotojas su eretikais“, neskaitant protingų disputų ir didžiai veiksmingų asmeninių susitikimų, išspausdino tikėjimo kontroversijas pokalbių forma – jos davusios vaisių ir grąžinant į Bažnyčią klaidatikius, ir sutvirtinant abejojančius.

Lietuvos pasauliečių ir dvasininkų didžiūnų didžiai vertinamas dėl savo išminties, tėvas Albertas neprarado nuolankumo ir nusižemimo. Kadangi pats sau buvo mažas, vyresniesiems pasirodė didesnis,

ir buvo paskirtas vadovauti Vilniaus kolegijai ir universitetui. Ir čia, ir Vilniaus profesų namuose valdė išmintingai ir su meile rūpindamasis pavaldiniais. „Ir kadangi visiems tapęs viskuo [1 Kor 9, 22] visas atsidavė meilės patarnavimams“, ypatingą Kojalavičiaus uolumą pajuto broliai koadjutoriai, mat tėvas Albertas atsidėjęs rūpinosi jų dvasine pažanga, neretai gynė nuo vyresniųjų įžeidimų ir ypatingai mokė, kaip kuo tobuliausiai atlikti savo pareigas. Iš širdies trokšdamas broliams pasitarnauti, lenkų kalba surašė ir išleido skaitinėlius kiekvienai metų dienai apie Draugijoje šventai gyvenusių brolių dorybes, kad broliai koadjutoriai, skaitydami ar klausydami, patys užsidegtų jomis sekti⁹.

Pasak nekrologo, tėvas Albertas ypatingai brangino vienuolišką neturtą, senatvėje atsisakydamas to, kas būtina sveikatai išlaikyti. Kantriai pakėlė apatiniame namų aukšte ir į negryną orą išeinančio kambario nepatogumus, kitų nuostabai nė žodeliu nesiskųsdamas. Kai senatvėje jėgoms atstatyti reikėjo tvirčiau maitintis, niekad negėrė negavęs specialaus vyresniojo leidimo.

Didžiąją dienos dalį tėvas Albertas skirdavo maldai: be liturginių valandų ir kitų įprastų maldų kalbėjimo, kasdien išklausydavo dvejas Mišias, o trečias aukodavo pats; septyniskart per dieną aplankydavo Švč. Sakramentą; ypatingai pagarbindamas Nukryžiuotąjį, mušant kiekvieną dienos valandą atsidūsėdavo į Jėzaus žaizdas; drauge su liturginėmis valandomis labai sąmoningai ir nuoširdžiai skaitydavo (ar / ir kalbėdavo?) Lesijaus *Kristaus kančios laikrodį*¹⁰. Kasmet penkis kartus atlikdavo šv. Pranciškaus Ksavero dešimtdienį (taigi, beveik nuolatos) laimingai mirčiai išprašyti¹¹. Buvo ypatingai pamaldus

⁹ Čia turima omenyje Kojalavičiaus knyga *Pamiętka krótka braciej koadiutorów Societatis Iesu świętobliwie zmartych*, W Wilnie, 1673.

¹⁰ Turimas omenyje Nyderlandų jėzuito Leonardo Lesijaus (Lenaert Leys, Leonardus Lessius, *1554–†1623) veikalėlis *Horologium passionis Domini nostri Jesu Christi in forma brevis officii*.

¹¹ Tai, kad Kojalavičius buvo ypatingai pamaldus šv. Pranciškui Ksaverui, matyti iš jo viršūninkavimo Vilniaus jėzuitų profesų namuose. 1664 m. veikiausiai būtent prepozito Alberto Kojalavičiaus iniciatyva šv. Pranciškus Ksaveras paskelbtas namų globėju; tuomet prie refektorijaus pakabintas gan didelis šio

šv. Juozapui ir kasdien kalbėjo jo garbei kažkokios sunkios ligos metu sudėtą ir išspausdintą litaniją, pavesdamas šventojo globai savo agonią¹². Nuolatos rūpinosi laimėti atlaidus ir jų dienas buvo kruopščiai susižymėjęs; tą sąrašą pasitikrindavo prieš arba po Mišių ir atlikdavo, kas reikalinga atlaidams gauti.

Kojalavičiaus biografo tvirtinimu, jis triskart per savaitę eidavo išpažinties ir tiek pat kartų refektorijoje atlikdavo viešą discipliną. Patirtas neteisības apgaubdavo tokia nuoširdžia priešininkų meile, kad galėjai patikėti, jog tėvą Albertą nepaprastai sužeidę asmenys buvo jo geriausi draugai¹³. „Galiausiai ką tik darydavo, ką tik rašydavo, pavesdavo Dievui, Jėzui, Švenčiausiajai Mergelei ir Motinai ir jos skaisčiausiajam Sužadėtinui, tiek sykių pakartodamas intenciją, kiek kartų pradėdavo ką nors nauja“. Kiekvienos maldos ar rašymo pradžioje t. Albertas mintimis, balsu ar raštu kreipdavosi: „Vardan saldžiausiojo Jėzaus, prakilniausiosios Mergelės ir Motinos Marijos ir jos tyriausiojo Sužadėtinio Juozapo, mano maloningiausiųjų Viešpačių“. Šis gražus tėvo Kojalavičiaus paprotys išreiškė viso jėzuitiško dvasingumo šerđį – Dievo matymą visuose dalykuose ir visa ko paskyrimą jo garbei (*omnia ad maiorem Dei gloriam*).

Kojalavičiaus nekrologo autorius, remdamasis ir t. Alberto nuodėmklausio tvirtinimu, mano, kad „gerasis senelis“, šiaip jau stiprus ir tvirtai sudėtas, pasiaukėjo Dievui už du maru apsikrėtusius ir mirtinai sergančius Varšuvos namų tėvus. Reikalas tas, kad Kojalavičiui mirus šiedu pasveiko, o ir daugiau niekas neužsikrėtė, nors visiems namams dėl kontakto su daiktais ir jų naudojimo grėsęs didžiulis pavojus.

šventojo paveikslas, bažnyčioje pirmą kartą iškilmingai pažymėta šv. Pranciškaus šventė, o šio šventojo altoriuje išstatyta relikvija – autentiškas šv. Pranciškaus Ksavero laiškas šv. Ignacui. Žr.: Liudas Jovaiša, *op. cit.*, p. 312.

¹² Pamaldumas šv. Juozapui ir visai Šventajai Šeimai Katalikų Bažnyčioje ypač išaugo katalikiškosios Reformos laikais – Naujųjų amžių pradžioje.

¹³ Labai panašiai aprašyta priešų meile pasižymėjo ir Alberto Kojalavičiaus gerbtas švento gyvenimo Lietuvos provincijos jėzuitas Mikalojus Lancijus (*1574–†1653).

Amžininko įsitikinimas herojiška Kojalavičiaus dorybe liudija, kad visu savo gyvenimu ir mirtimi tėvas Albertas parodė tikrą gero jėzuito pavyzdį. Atsiliepdamas į savo pašaukimą ir likdamas jam ištikimas, išnaudodamas Dievo duotus talentus, siekdamas pažangos dorybėse, visa skirdamas didesnei Dievo garbei, Albertas Kojalavičius amžininkams įsiminė ne tik kaip mokslo vyras, bet ir kaip artimas Jėzaus bičiulis bei gerbtinas Jėzaus Draugijos narys, savo gyvenimu vykdęs apaštalo Pauliaus žodžius: „Ar gyvename, Viešpačiui gyvename, ar mirštame, Viešpačiui mirštame“ (*Rom 14, 8*).

ALBERTO KOJALAVIČIAUS NEKROLOGAS

Skelbiama iš: *ARSI*, Lith. 61, p. 583–587. Publikuojant stengtasi kuo autentiškiau perteikti teksto rašybą (pvz., raidžių *u* ir *v* vartojimą, diftongo *æ* ligatūrą, *ii* rašymą *ij* ir *y*), šiek tiek sunorminant vien didžiųjų ir mažųjų raidžių rašymą. Reikalui esant, teksto skyryba koreguota. Teksto skelbėjo remarkos įterptos laužtiniuose skliaustuose.

[P. 583] P. Albertus Kojalowicz, natione Lituanus, 4 votorum Professorus, eâ vitæ probitate, eâ scientiæ et doctrinæ majestate enituit, ut non humile in Societate nomen post se reliquerit. Philosophicis theologisque studys potiore ætatis parte incubuit, ex quibus id retulit, ut in Vniversitate Vilmensi tam in enodandis difficilioribus perplexitatibus, quam in expugnandis contrarijs opinionibus Primas haberetur, et utriusque scientiæ laurea donatus meruit eam apud omnes de se famam, quæ etiam grauissimos quosque Praelatos pro resoluendis difficilioribus casibus ad eum audiendum impelleret. Humaniora studia, quibus ex animo addictus erat, non inurbano opere excoluit editis in lucem varys Panegyricis alysq̄ non humilis suadæ argumentis. Sed præ alys laborauit in Hystoria Gentis suæ duabus partibus complexa eo stylo elucubrata, qui et hystoricam artem ad altioris culturæ gloriam eleuaret, et non humiles suppetias oratoriæ iuventuti in excolendo stylo adferret, eo scilicet intento, ut ij non modo Gentis suæ peregrini, verum etiam ne et Literariæ Facultatis rudes audirent. Acerrimus Hæreticorum impugnator, quo melius pessimis prouideret, præter sapientissimas disputationes, præter utilissimos priuatos [p. 584] congressus, quibus vel peruersæ politiei virulenta dictamina refutaret, vel Lutheranam Caluianamque [sic] ferociam frænaret, argutissimas fidei controuersias per modum colloquiorum prelo subjecit. Quarum fructus in multis vel â Romana Ecclesia alienis reductis, vel in fide vacillantibus confirmatis enituit. Cum porro sapientiæ famâ per totam Lituaniam apud summos tam Ecclesiasticæ, quam Sæcularis dignitatis viros magnus audiretur, ad eam tamen apud semetipsum decreuit paruitatem, ut nonnisi vilissimum rudissimumque non ficta animi demissione se esse reputaret. Verum cum

sic sibi parvus est, Superioribus major visus, ad regendum Collegium Vniuersitatemque Vlnensem assumitur, quam summâ Reipublicæ tempestate, utpote flagrante bellis vniuersâ Patriâ, tantâ cum prudentia et charitate rexit, ut hactenus omnium in ore celebris habeatur. Sed nec minore omnium cum contentatione et Domui Professæ Vlnensi præfuit Præpositus, singularibus et charitatis officiis, et prudentiæ industrys subditorum animos fouendo ac sibi deuinciendo. Cumque omnibus omnia factus^{14a} totum se in charitatis officia effunderet, potissimum ejus circa se zelum experti sunt Fratres Coadiutores, quorum et in spirituali profectu assiduus vigil, et in auertendis Superiorum offensis non rarus protector, et in instruendis ysdem, quâ ratione sua perfectissime obirent munia, singularis et continuus erat Pater. Quibus ut ex animo [p. 585] inseruiret, vernaculâ linguâ in singulos anni dies Fratrum Coadjutorum, qui aliquando in Societate sancte vixerant, præcipuas virtutes, quibus vel legendis, vel audiendis sequaces eorum ad similes virtutum industrias prouocaret, conscripsit. Sed in alios effusus nec sibi defuit. Paupertati Religiosisæ [sic] erat addictissimus, in ijs etiam repudiandis, quæ ad conseruandam sanitatem senio jam attritam essent necessaria. Hinc cubiculi incommoda infra inhabitantis alterius pedes positi et auræ parum olenti oppositi eâ patientiâ Religiosæque Paupertatis commendatione sustinuit, ut nunquam vel minimo verbo conqueri stupentibus alys audiretur. Cumque jam senio pressus et viribus naturæ sensim arrosis, prouectiorem in ætatem decrescens, largiore refocillatione egeret, nullum unquam admisit haustum, quin pro eo singularem â Superiore facultatem expetierit. Orationis studium in eo fuit eximium, potiorem quippe diei partem illi insumebat. Singulos in dies, præter officij Diuini aliarumque precum moram, in duobus sacris audiendis, in tertio faciendo constantissimus fuit. Visitabat in diem septies Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum. Ad Christum Crucifixum speciali ferebatur affectu, et frequenter, certe infallibiliter ad signum cujusuis horæ ad vulnera Saluatoris, per hæc ad cælestem Gloriam aspirabat. Singulis horis canonicis Lessianum Horologium passionis Dominicæ cum magno animi sensu et affectu constantissime præmittebat. Xauerianum Decemdium

^{14a} 1 Cor 9, 22.

[p. 586] per annos multos quasi perpetuum, quinquies in annum illud iterando, pro impetranda felici morte absoluebat. Ad S. Iosephum, Virginis sine labe sponsum, specialissime deuotus Litanias de eo à se in graui quadam infirmitate compositas et typis vulgatas quotidie dicebat, agonem suum felicissimis eius manibus ac singulari patrocínio commendando. Stationes aliasque indulgentias certis diebus occurrentes curabat semper lucrari cum intentione actuali formali, ideoque elenchum illarum exactissime descriptum ante vel post Sacrum consulebat et exequabatur. Conscientiam ter in Hebdomadam confessione sacramentali expiabat totiesque exiguos suos defectus impetratâ publicâ in Refectorio Pænitiâ puniebat. Puritatis Angelicæ studiosissimus cultor et obseruator, putatur à confessario suo illibatam sepulchro contulisse. Injurias grauissimas innocenti sibi illatas perpetuo silentio et sincero aduersariorum amore ita tegebat, et facta illarum [?] aliquando mentione ita verbis exornabat amplissimis, ut singulares omnino amicos fuisse crederes, qui eum enormiter læserunt. Quidquid denique agebat, quidquid scribebat, Deo IESV, Beatissimæ Matri ejusque sponso castissimo deuouebat intentione toties repetita, quoties aliquid auspicabatur. Vnde initio cujusque orationis et scriptionis mente, voce vel scriptis literis hanc formalem intentionem præmittebat: „In nomine dulcissimi IESV et Augustissimæ Virginis Matris MARIAE Purissimique ejus Sponsi IOSEPH, Dominorum [p. 587] meorum Clementissimorum“. Hæc omnia ab illo quotidie sancte constanterque ad usque finem vitæ seruata ejusdem confessary testimonio comprobantur. Idem heroicarum P. Adalberti [sic] resolutionum conscius testis non ex vano censet, sed in hac opinione perseuerat, quod bonus senex, alioqui fortis et robustæ complexionis, victimam se Deo obtulerit pro duobus Patribus jam peste afflatis et lethaliter decumbentibus, ita ut à morte ipsius illi conualuerint, nec ullus alius deinde nostrorum amplius laborauit, licet domus tota per contactum rerum et usum in maximo contagionis periculo fuerit, in quod plurimæ aliæ civium domus ob leuissimum rerum peste infectarum attackum in superatum jam malum reciderint. Vixit die 6 Octobris 1677, cum exegisset annos vitæ prope 70, Societatis 50.

Iteikta: 2009-09-10

Priimta: 2009-09-11

Liudas Jovaiša

ALBERTAS VIJŪKAS-KOJALAVIČIUS
IN THE SOCIETY OF JESUS

Summary

The author stresses the issue of how Albertas Kojalavičius's personality remains in obscurity in spite of the fame of his works. The article presents a biography of this well-known 17th century theologian, educationalist, historian and writer. On the basis of some sources from the Roman archive of the Society of Jesus (annual catalogues and an obituary), the author describes Albertas Kojalavičius's personality and the environment he lived in. What virtues did Father Albertas possess? What people surrounded him in the Jesuit province of Lithuania during the fifty years of studying, teaching, administrative and apostolic work? The current article raises these questions and endeavours to answer them substantially. The final part of the article includes the Latin text of Kojalavičius's obituary compiled on the basis of the document kept in the Roman archive of the Society of Jesus.